

ENIGE OPMERKINGEN OVER PYROMANIE EN PYROMANEN

door dr. R. C. HOEKSTRA, zenuwarts

I hear the alarms at dead of night,
 I hear the bells — shouts
 I pass the crowd — I run
 The sight of flames maddens me with pleasure.
 (Walt. Whitman, *Poems of Joy*, 1860)

Onder dit motto beginnen MACHT en MACK (1) hun artikel 'The Fire-setter syndrome'. Door onderzoek van vier adolescenten, die brand gesticht hadden, kwamen zij tot de volgende karakteristieken van dit syndroom. De beschreven patiënten:

- 1 gaven zelf het brandalarm;
- 2 wachtten tot de brandweer arriveerde;
- 3 keken toe en assisteerden bij het bluswerk;
- 4 probeerden tot een persoonlijke relatie te komen met de brandweerblieden, speciaal met de commandant;
- 5 gebruikten de brandstichtingen als een signaal om hulp te krijgen in de doorwerking van de grotendeels oedipale problematiek, waarin zij verstrikt waren;
- 6 waren seksueel intens opgewonden;
- 7 hadden sterke destructieve fantasieën en impulsen.

Een achttal volwassen patiënten met een brandstichting in de anamnese, die schrijver dezes zag, vertoonden een beeld, dat bij lange na niet beantwoordde aan het 'firesetter'-syndroom van MACHT en MACK. Geen van deze patiënten, van wie er drie verbleven in de behandelingssetting van de Dr. S. van Mesdagkliniek te Groningen en vijf in een Huis van Bewaring, waar een psychiatrisch rapport over hen werd uitgebracht, hadden handelingen verricht die overeenkwamen met punt 1 t.e.m. 5 van het beschreven syndroom.

Wel toonden zij de volgende karakteristieken:

- 1 — bij allen luidde de diagnose: ontwikkelingspsychopathie (in de zin van HART DE RUYTER (2), die spreekt 'van ontwikkelingspsychopathie als de ontwikkeling van het psychopathiforme syndroom reeds in de eerste jaren na de geboorte, in de pre-oedipale fasen dus, zijn aanvang neemt, waar dus een pre-oedipale genese met zekerheid is aan te tonen');
- 2 — allen kwamen tot pyromanie onder invloed van alcohol; vier waren alcoholist (vertoonden controle-verlies en black-out's);
- 3 — allen — op één na — leden of hadden geleden aan enuresis nocturna. (De door SIMMEL (3) beschreven patiënt ontkende anamnestic aan bedwateren te hebben geleden. In de psychotherapie bleek dat hij een bedwateraar geweest was. De ontkenkende patiënt van schrijver dezes gaf wel aan dat zijn broer aan enuresis nocturna had geleden).

4 – allen hadden een lage frustratie-tolerantie en waren relatief onvermogen de door frustratie gewekte agressieve-destructieve fantasieën om te zetten in constructieve, probleem-oplossende activiteiten;

5 – allen waren van het mannelijk geslacht en hadden een 'autoriteits-complex' op grond van een ambivalente vader-identificatie (van de vier adolescente patiënten van MACHT en MACK (1) was er één, een meisje van 16 jaar, die tot pyromane handelingen kwam onmiddellijk nadat haar vader als stoker op zee was gaan varen);

6 – allen functioneerden wat betreft hun intelligentie op of boven het normaal gemiddelde niveau; bij slechts één patiënt werden bij neurologisch, E.E.G.- en psychologisch onderzoek aanwijzingen gevonden voor een organisch-cerebrale dysfunctie; het betrof hier een geval van epilepsia major;

7 – op twee na verrichtten allen hun pyromane handelingen in een 'epidemietje' van brandstichtingen: de 'aanstekelijkheid' van de pyromanie (de 'epidemietjes' betreffen brandstichtingen in landelijke streken, maar worden ook gezien b.v. in psychiatrische inrichtingen);

8 – de pyromane handelingen kunnen een aanwijzing vormen voor diepgaande stoornissen in de persoonlijkheidsstructuur en in de psycho-seksuele ontwikkeling; twee van de drie in de Dr. S. van Mesdag-kliniek onderzochte patiënten pleegden een tiental jaren na een ter beschikkingstelling van de regering wegens pyromanie een seksuele doding (4);

De conclusie van BYCHOWSKY (5) 'dass die Feuerlegung eine primitive Reaktion auf unerträgliche Situation sei, aus der das Individuum keinen anderen Ausgang weiss und auf diese Weise sie vielleicht durchzubrechen hofft', kan als uitgangspunt dienen voor een beschouwing over de persoonlijkheidsstructuur van diegenen, die klaarblijkelijk menen dat de brandstichting een 'oplossing' zou kunnen zijn voor hun persoonlijke problematiek.

KARL JASPERS (6) geeft in zijn dissertatie 'Heimweh und Verbrechen' – waarin de grote frequentie van het delict brandstichting opvalt – al aan, dat de ambivalente, de niet goed doorgewerkte, gecompliceerde gevoelsrelatie met de ouders of ouder-figuren, een sleutel zou kunnen zijn, die ook toegang geeft tot de diepere problematiek van diegenen, die tot brandstichting komen.

Dat het hier gaat om mensen, die diep wanhopig zijn, moge ook blijken uit een publikatie van SCHMIDT (7), die aangeeft dat in zijn reeks van pyromanen 14% een zelfmoordpoging deed.

In de psycho-analytische literatuur is ook veel over de pyromanie geschreven. FENICHEL (8) schrijft er samenvattend over:

'Sexual excitement at the sight of fire is a normal occurrence in children. It is not easy to explain. Analysis reveals the effectiveness of sadistic drives, which aim to destroy the object and a cutaneous pleasure in the

warmth of the fire. Regularly a deep-seated relationship to urethral eroticism is to be found. FREUD (9) took this as a starting point for a specular hypothesis about the cultural use of the fire. In the same way that there are coprophilic perversions based on urethral eroticism, perversions may also be developed based on the derivative of the urethral eroticism, pleasure in fire. The pleasure in starting a fire (in reality or in fantasy) may become the indispensable condition for sexual enjoyment. In an incendiary perversion, intense sadistic strivings govern the sexual life, the destructive force of the fire serving as a symbol for the intensity of the sexual urge. The patients are full of vindictive impulses, which receive their specific form from their urethral-erotic fixation. Analogous to other impulse neuroses, the typical aim of this hostility is to force the object to give the affection of attention narcissistically needed'.

Vanuit de behandeling van enuresis-patiëntjes kunnen wij de volgende, meestal voor hen onbewuste motieven voor hun gedrag, welke wij ook vaak bij de pyromanen – vaak ook (oud-)enuresis-patiënten – tegenkwamen, terugvinden:

- 1 – het aandacht trekken, meestal afdwingen, van de naaste omgeving, in casu de ouders;
- 2 – het grotendeels onbewust irriteren en boos maken van die omgeving;
- 3 – het verhullen, maar tevens onbewust signaleren van een dieperliggende seksuele problematiek, die nauwelijks bewust ervaren wordt (masturbatie-problemen, castratie-angst, uitwijking voor het oedipale conflict);
- 4 – een verwarring over urethrale en genitale functies, die Heine als volgt verwoordde: 'Was dem Menschen dient zum Seichen, Damit schafft er Seinesgleichen'.

Bij pyromanen valt de sterke loochening en/of bagatellisering van dieperliggende seksuele problemen op. Zelfs zodanig, dat vaak in een behandelings-setting gemeend wordt, dat 'deze man geen seksuele problemen heeft'. Eén van de motieven voor het schrijven van dit artikel is het willen wijzen op het belang van de diagnostiek en de adequate therapie van diegenen, die brand gesticht hebben, vooral wat betreft hun seksuele problematiek. En wat betreft de preventie: het feit dat bij twee van de drie onderzochte personen die op grond van hun pyromanie ter beschikking van de regering gesteld werden, de seksuele problematiek onopgemerkt bleef, totdat jaren nadien een seksuele doding volgde, moge hier een aanwijzing vormen.

Dat brandstichting en suicide-poging nauw met elkaar verbonden kunnen zijn in een poging de aandacht te vestigen op een onhoudbare situatie van de betrokkenen, blijkt uit de dramatische zelfverbrandingen: Jan Palach na de Russische bezetting van Tsjechoslowakije en de zelfverbranding van de boeddhistische monniken in Vietnam. Daarin klinkt

tevens de kreet om hulp en bevrijding door, welke als punt vijf in het fire-setting-syndroom beschreven wordt: 'using the fire-setting as a signal to obtain help'. Het is zaak dat wij als psychiaters de kreet om hulp van de brandstichter — en van de zelfverbranders — niet achteloos aan ons voorbij laten gaan.

Mogelijk kan het vuur dan naast het teken van destructie en wanhoop, óók het teken krijgen van bevrijding en reiniging, dat het als symboolteken al in zich draagt. Het alleen maar straffen en gevangenzetten van pyromanen is als het op de brandstapel zetten van Husserl door zijn mede-christenen: het eigen (geloofs-)bezit bewaren en beschermen en de ander brandmerken.

Het narcistische aspect van de pyromanie is vaak ook zeer duidelijk; als voorbeeld uit de oudheid het door Herostratus in vlammen doen opgaan van de tempel van Ephese, alleen om zijn naam in de geschiedboeken te doen voortleven. Wij psychiaters waren zo bereidwillig hieraan mee te werken door het complex van narcistische gevoelens dat uitmondt in een opzienbarende daad, Herostratus-complex te noemen.

Nog enige opmerkingen over de diagnostiek van degenen die het symptoom van de pyromanie vertoonden. In de literatuur worden diagnoses aangetroffen als psychopathie, epilepsie, schizofrenie, hebefrenie, alcoholisme, primaire gedragsstoornis, psychoneurose, borderlinepsychose, 'openlijke' psychose etc., waarbij geen duidelijke omschrijving of aanwijzing wordt gegeven van wat de schrijvers onder deze termen verstaan. Vanuit de ziektegeschiedenissen zouden ook andere diagnoses overwogen kunnen worden. Voor de verdere omschrijving en definiëring van de term ontwikkelingspsychopathie die schrijver dezes gebruikte, zij verwezen naar het artikel van HART DE RUYTER (2) 'Over ontstaan en behandeling van de zgn. ontwikkelingspsychopathie'. Verder valt het slordig omgaan met essentiële gegevens op: b.v. in het overigens voortreffelijke artikel van MACHT en MACK (1) wordt in het theoretisch deel wel op het uretraal eroticisme gewezen, maar in de ziektegeschiedenissen wordt niet vermeld of de patiënten aan enuresis-nocturna leden of hadden geleden. Dan is er nog het probleem van de selectie van de patiënten en de daarmee samenhangende blikvernaauwing van de etiologische factoren van het symptoom pyromanie. KAUFMAN, HEINS en REISER (10) schrijven over dertig latente kinderen en pubers met het symptoom pyromanie, waarbij de diagnose-indeling was: a) 'primary conduct disorder' — waarschijnlijk overeenkomend met ons begrip ontwikkelingspsychopathie — b) borderline/prepsychotic — c) psychotic. Pyromaantjes met de diagnose 'psychoneurotic' werden afgewezen voor behandeling. De schrijvers vonden wat betreft drift-ontwikkeling, ego-ontwikkeling en object-relaties een functioneren dat voornamelijk op oraal niveau gefixeerd was. Zij gaven hun artikel de naam 'A reevaluation of the Psychodynamics of Fire setting. Ook MACHT en MACK (1), die alleen vier psychoneurotische patiëntjes beschrijven, waarbij

het symptoom pyromanie nauw samenhangt met een slecht verwerkte oedipale problematiek, benoemen hun artikel en syndroom 'The Fire-setter syndrome'.

Samenvattend blijkt de pyromanie een symptoom van een diepliggende stoornis in de persoonlijkheidsontwikkeling te zijn, waarbij, door regressie of fixatie, componenten uit de fallische, narcistische, uretrale, anale of orale ontwikkelingsfase de overhand kunnen krijgen. Daardoor krijgen — naast de driftmatige uitingsmodi — de ik-ontwikkeling en het vermogen tot het leggen van objectrelaties hun fasen-specifieke eigenheid. Het symptoom pyromanie kan zich daarom voordoen bij ziektebeelden, die wij benoemen als psychopathiform syndroom bij een neurotische ontwikkeling, ontwikkelingspsychopathie, schizofrenie, borderline-gevallen etc., waarbij ook organisch-cerebrale factoren een rol kunnen spelen.

SUMMARY

REMARKS ON PYROMANIA

Eight patients with the symptom of pyromania were described in their overall symptomatology. Many points of difference with the fire-setter syndrome of Mach and Mack (1) were described. The symptom of pyromania was conceived as an unconscious signal for deep-seated sexual problems.

The importance for diagnosis, therapy and prevention were described. Two of the eight patients committed, more than ten years after the pyromania, a sexual killing.

LITERATUUR

- 1 Macht, L. B., Mack J. E., The Fire-setter syndrome, *Psychiatry* 1968, p. 277-288.
- 2 Hart de Ruyter, Th., *Over ontstaan en behandeling van de zgn. ontwikkelingspsychopathie*, Capita Selecta uit de Kinder- en Jeugdpsychiatrie, 1968. Academische Bibliotheek W. de Haan Standaardboekhandel.
- 3 Simmel, E., Incendiarism, in: *Searchlight en Delinquency*, edited by K. R. Eisler, Intern. Univ. Press, 1949, p. 90-101.
- 4 Hoekstra, R. C., *Sexuele Doding*, Acad. proefschrift Groningen 1969.
- 5 Bychowsky, G., Zur Psychopathologie der Brandstiftung, *Schweizer Archiv für Neurologie und Psychiatrie V*, 1922, p. 29-55.
- 6 Jaspers, K., *Heimweh und Verbrechen*, Dissertation, Heidelberg, 1909.
- 7 Schmid, J., Zur Psychologie der Brandstifter, *Psychologische Abhandlungen*, herausg. von Jung, Deutsche 1914.
- 8 Fenichel, O., Pyromania; *The Psychoanalytic theory of Neurosis*, Routledge and Kegan Paul Ltd. 1960, p. 371-372.
- 9 Freud, S., *Zur Gewinnung des Feuers*, G. W. Band XVI p. 3-9.
- 10 Kaufman, I., Helms, L. W., Reiser, D. E., A reevaluation of the Psychodynamics of Fire-setting, *Amer. J. of Orthopsychiatry* 1961, p. 123-136.